

YURIKO SAITO

LOODUSE VÄÄRTUSTAMISEST

Üks hea, moraalse inimese määratlusi ütleb, et niisugune inimene ei suru oma kujutlusi teistele peale. See tähendab, et tal jätkub tahtmist tunnustada teiste indiviidide reaalsust, ning isegi puu ja kivi reaalsust. Nii on ta võimeline seisma ja kuulutama. Minu jaoks on see ka eetiline, mitte ainult intellektuaalne võime.¹

Yi-Fu Tuan

1. Kunsti esteetiline väärtustamine

Tänapäeva esteetikas on üheks vaidlusküsimuseks, milline hinnanguline lähenemine kunstiteoste peale on õige või kohane. Viimastel aegadel on seesuguse hinnangu küsimus tõusnud üles ka seoses looduse esteetilise väärtustamisega. Siinses artiklis käsitlen ma looduse väärtustamist, lähtudes kultuurigeograaf Yi-Fu Tuani ülaltoodud moraalsusdefinitsioonist.

Hoolimata mitmetest olulistest erinevustest kunsti ja looduse vahel, peaks kunstiteoste väärtustamise vaatlus heitma valgust ka looduse esteetilise väärtustamise teemale. Kunsti õigeks hindamiseks peab meil kõigepealt olema vastav mee-

line kogemus objektist: maali puhul tema visuaalsest ilmast [*design*] ning muusika puhul kõlalisest ja rütmilisest seadest. Lisaks sellele tuleb objekt asetada ta kultuuri- ja ajalookonteksti ning kunstikeskkonda ja seostada, kui võimalik, konkreetse kunstniku loominguga. Lühidalt, me interpreteerime kunstiteost lähtudes temast enesest.

Säärase lähenemise põhjenduseks öeldakse tavaliselt, et see aitab vältida “ebakorrektsid” ja “ekslikke” hinnanguid nagu mustvalge filmi arvustamine tuhmi ja luitunud värvifilmina või jaapani bambusflöödimuusika kritiseerimine lihtsalt draamatikavaese ja jõuetu Lääne sümfoonia. Ometigi ei taga kunsti korrektne väärtustamine alati kõige rahuldavat

---

Yuriko Saito, *Appreciating Nature on Its Own Terms*. *Environmental Ethics*, suvi 1998 (20), lk 135–149.

Dr Yuriko Saito on Wisconsin Ülikooli õppejõud, tema praegusteks uurimisaladeks on Jaapani esteetika ning keskkonnaesthetika. Eestis on keskkonnaesthetika teemat põhjalikumalt käsitlenud Kaia Lehari teoses “Ruum. Keskkond. Koht” (Eesti Kunstiakadeemia toimetised, nr 5, 1997). *Tlk.*

¹ Yi - F u T u a n, Yi-Fu Tuan's Good Life. *On Wisconsin*, 9, nr 1, aprill 1987.

esteetilist kogemust. Ebakorrektselt kogedes võib muidu “närvidele käivat, klišeelikku ja igavat” objekti tõlgendada “huvitava ja leidlikuna”.² Samuti võib kirjandusteost “sihiliku anakronismi ja petliku omistamise meetodiga” lugedes panna “seiklustest kihama kõige igavamadki raamatud”.³

Kuigi säärased katsed võivad pakkuda põnevust, meelelahutust ja mõnikord isegi harivad olla, usun ma, et nad on kohatud nii tunnetuslikel kui *eetilistel* põhjustel. Kunst, eriti minevikus või teises kultuuris loodud kunst, vaidlustab alati ja ahvatleb meid kas või osaliseltki ületama omaenese vaatenurga piire, kutsudes külastama kunstniku poolt loodud maailma, mis tihti on võõrapärane. John Dewey meenutab meile, et kunsti eetilise funktsioon on “eemaldada eelarvamused ja kõrvaldada pilgu eest kae, kiskuda maha harjumuste ja tavade loorid, ning täiustada meie tajumisvõimet”.⁴ Dewey jätkab: “kunstiteosed on vahendid, mis aitavad meil siseneda ja osa saada (...) teistsuguste suhete maailmast kui meie endi oma.”⁵ Kunsti väärtustamine tema endana aitab meil arendada eetilist võimet kaasaelava kujutluse kaudu mõista ja ära tunda teise reaalsust.

Ehk saab ka looduse õige esteetilise väärtustamise kriteeriume tuletada sama-

moodi – meie valmidusest järgida looduse juhatust. Selline hoiak tähendaks looduse oma “loo” kuulamist ning looduse hindamist tema endana, surumata talle peale *meie* enda “lugu”. Järgnevas väidan ma, et kui loodust väärtustatakse puhtalt tema maalilise ilme pärast või ajalooliste, kultuuriliste, kirjanduslike seoste kaudu – nagu see on valdav ja harjumuspärane –, siis mainitud eetilise mõõde puudub. Teiselt poolt ma väidan, et väärtustamine, mis tugineb püüdlusele mõista loodust sellisena, nagu ta on, – olgu niisuguse püüdluse aluseks siis teadus, mütoloogia või folkloor –, järgib õige väärtustamise eetilist kriteeriumi.

2. Looduse väärtustamine pildina

Üheks valdavamaks looduse väärtustamise viisiks, eriti kahel viimasel sajandil Läänes, on näha loodusobjektis ainult tema maalilist välispinda, ilma seda millegagi seostamata. Vaateviis, mille algatasid 18. sajandi inglise kirjamehed, soovib läheneda loodusobjektidele kui “üldistele vormidele, tegevustele, kombinatsioonidele” ning “mitmesugustele vormidele ja värviseadetele”. Maastikku tuleb vaadelda maastikumaalina, näiteks läbi Claude'i klaasi.

² K. L. Walton, Categories of Art. *Philosophical Review*, nr 78, 1970, lk 334–367; taastrikk rmt-s: *Philosophy Looks at the Arts*. Ed. J. Margolis. 3. tr. Philadelphia, 1987, lk 71–72.

³ J. L. Borges, Pierre Menard, “Don Quijote” autor. Rmt-s: J. L. Borges, Hargnevate teede aed. Tlk O. Ojamaa. Tln, 1972, lk 42.

⁴ J. Dewey, *Art as Experience*. New York, 1958, lk 325.

⁵ Sealsamas, lk 333.

20. sajandi algul arendas looduse pildina väärtustamise suunda edasi esteetiline formalism, mille algseks eesmärgiks oli abstraktse maalikunsti kaitsmine. Nii nagu maalil tuleb näha puhast kujundust, tuleks loodustki väärtustada värvist, kujust, tekstuurist ja ruumilisest perspektiivist lähtudes. Üks selle vaate eestkõnelejaid küsib:

“Kes poleks, vähemalt korra elus, ta-
junud äkitselt maastikku puhta vormina?
Kas või hetkeks näinud põldude ja maa-
majade asemel värve ja jooni...? Kas pole
ilmselge, et ta on siis saanud materiaalsest
ilust tundeliigutuse, mida üldiselt võib
anda ainult kunst, ja just seetõttu, et tal
õnnestus seda tajuda värvide ja joonte
puhta vormikombinatsioonina?”⁶

See pitoreskne formalistlik vaateviis on
tänapäeval valitsev paljudes maastikku käsit-
levates distsipliinides. Näiteks määratleb
üks geograaf “esteetilist maastikku” kui
“kõikehõlmavat abstraktsiooni, milles
kõik konkreetset vormid on lahustunud

kunsti põhikeeleks: värviks, tekstuuriks,
massiiviks, jooneks, asendiks, sümmeetri-
aks, tasakaaluks, pingeks”⁷. Nagu Allen
Carlson rõhkete näidetega tõestab, lähtub
metodoloogia, mida kasutatakse maastiku
hindamisel metsamajanduses, puhke-
maastiku planeerimisel, kiirtee-ehituses
ning maastikuarhitektuuris, eeldusest, et
looduse esteetiline väärtus tuleneb “ku-
junduslikest teguritest: vormist, kontras-
tist, kaugusest, värvist, valgusest ja vaa-
tenurgast”.⁸

Pole kahtlust, et looduse visuaalselt
tajutav pealispind on tema esteetilise vää-
rtustamise oluline ja vajalik koostisosa.
Kuid ühekülgne ja muid aspekte välistav
tähelepanu maalilise pealispinna vastu
moonutab looduse esteetilist väärtust.
Esiteks, väärtustades loodust vaid pildi-
na, jäävad meil märkamata mitmesuguse-
d mittevisuaalsed vahendid, mille abil
loodus meid kõnetab, – nagu maikellukes-
te lõhn, lõokese õrn laul varakevadel või
oja värskendav jahedus.⁹ Looduse ühe-

⁶ C. B e l l, Art. New York, 1913, lk 53.

⁷ D. W. M e i n i n g, The Beholding Eye: Ten Versions of the Same Scene. Rmt-s: Interpretation of Ordinary Landscape. Ed. D. W. Meining. Oxford, 1977, lk 46.

⁸ A. C a r l s o n, Formal Qualities in the Natural Environment. *Journal of Aesthetic Education*, 13, juuli 1979, lk 100. Vt ka: On the Possibility of Quantifying Scenic Beauty. *Landscape Planning*, 4, 1977, lk 131–172.

⁹ Looduse ühekülgset pildilist väärtustamist tähtsamaid käsitlejaid on olnud Arnold Bearleant. Vt A. B e r l e a n t, The Aesthetics of Environment. Philadelphia, 1992. Leidub ka teisi töid, mis rõhutavad meie kõigi meelte olulisust looduse väärtustamisel: J. D o u g l a s P o r t e o u s, Landscapes of the Mind: World of Sense and Metaphor. Toronto, 1990; Y i - F u T u a n, Passing Strange and Wonderful: Aesthetics, Nature, and Culture. Washington D. C., 1993; D. A b r a m, The Spell of the Sensuous: Perception and Language in a More-Than Human World. New York, 1996. Loodus erinebki kunstist selle poolest, et puudutab kõiki meeli. Kunstis kehtib konventsioon, mis piiritleb, millised meelised kvaliteedid on esteetiliselt olulised. Nii näiteks pole maali maitse ega lõhn, ükskõik kui huvitavad need ka oleks, maali esteetilise väärtuse määramisel olulised.

külgsest visuaalset kogemist võib seega iseloomustada kui looduse mitmekesisuse osalist ja valikulist tähelepanemist.

Teiseks, looduse visuaalse ilme jõuline rõhutamine õhutab meid väärtustama looduses *ainult* neid objekte, mis on visuaalselt harmoonilised, põnevad, huvitavad, nauditavad või meeldivad. Ehk nagu Aldo Leopold ütleb: “kui me huvitume peamiselt eksponaatidest”, siis “me tahame, et meid aetaks karjana ühe “vaatamisväärsuse” juurest teise juurde,” ja “leiamme, et mäed on suurejoonelised siis, kui nad on, nagu mäed olema peavad – koskede, järvede ja kaljurüngastega”. Seevastu Kansase tasandikke me peame “tüütuks” ning Iowa ja Lõuna-Wisconsini preeriaid “igavaks”. Võiks öelda, et need maastikud on “vaegdekoratiivsed”.¹⁰

Tõepoolest paistab, et paljud meist, eriti turistid, väärtustavad loodust just pildina. Keskendumine dekoratiivsete vaatenurkade väljaotsimisele ja maaliliste kohtade pildistamisele osutab peamiselt pildilisele huvile. Meie suhtumine ei erine

siin suurt nende kahe kunstniku omast, keda John Muir kohtas Ritteri mäel Kordiljeerides. Otsides maalilisust ja suursugusust, jäid need rahule üksnes väheste kohtadega, mis pakkusid erakordseid, hämmastavaid vaatepilte. Paigad aga, mis kütkestasid Muiri, nagu sügisvärvides nüidud ja sood, valmistasid kunstnikele “pettumuse”, kuna neist ei saanud teha “efektseid pilte”.¹¹

Selline suhtumine loodusse tekitab tihti ökoloogilist laadi probleeme, mille heaks näiteks on Ameerika rahvusparkide korraldus. Kuna rahvuspargid loodi algselt hoidmaks alles Metsiku Lääne suurejoonelise ja rahvale meelepärast veetlust, siis jäid paljud vähem suurejoonelised, ent ökoloogiliselt nendega kokkukuuluvad ümbruskonna-alad rahvuspargi piiridest välja ning põlluharimise ja kaevandamise ees kaitsetuks.¹² Veelgi enam, vähene dekoratiivsus aeglustas mõningate tervete ökoloogiliselt oluliste paikkondade arvamist rahvusparkide hulka. Näiteks paikkonda nimega Florida Everglades naeru-

¹⁰ A. L e o p o l d, *A Sand County Almanac: With Essays on Conservation from Round River*. New York, 1966. Viited esinevad järgmiselt: vaatamisväärsused – lk 193, “mäed, nagu mäed olema peavad” – lk 179, Kansase tasandikud – lk 180, Iowa ja Wisconsini preeriaid – lk 193. Hea arutluse Leopoldi maastikuesteetika üle võib leida: J. B a i r d C a l l i o t, *The Land Aesthetic*. *Orion Nature Quarterly*, 3, suvi 1984, lk 16–22. Vaatamisväärsusena tunnustamata looduse esteetilise väärtuse rõhutamine toetab lähenemist, mida Allen Carlson on nimetanud “positiivseks esteetikaks”, s.o vaadet, et iga asi looduses on esteetiliselt positiivne. Vt A. C a r l s o n, *Nature and positive aesthetics*. *Environmental Ethics*, 6, 1984, lk 5–34. Sellesarnast lähenemisviisi leidub ka: H. R o l s t o n, III, *Environmental Ethics: Duties to and Value in the Natural World*. Philadelphia, 1988. Samuti olen leidnud arutlusi ebamaalilise looduse kohta artiklis: *The Aesthetics of Unscenic Nature*. *Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 56, nr 2, kevad 1998, lk 101–111.

¹¹ J. M u i r, *The Mountains of California*. Rmt-s: *The American Landscape: A Critical Anthology of Prose and Poetry*. Ed. J. Conron. New York, lk 255. (Esmakordselt ilmunud 1894.)

vääristati kui paljalt sood, milles on “üsna vähe erihuvisid köitvat ja ei midagi, mis oleks maaliline või kaunis”, ning mis see- ga pole väärt “seisma nende maaliliste imedemaade suursuguses rivis, mis amee- rika rahvas välja on valinud”.¹³

Kaunite loodusvaadete kütkestavus ise ei tekita probleeme; seda ei peaks kuidagi taunima, sest kõige sagedamini ongi just looduse maalilisus meie jaoks tema veet- levuse esmaseks ajendiks. Olukord muu- tub probleemseks siis, kui meie väärtus- tamine siin lõpebki – kui me suleme oma kõrvad “lugude” ees, mida loodus võiks meile vesta oma teiste, mittevisuaalsete külgede kaudu. Mõnikord võib looduse häääl retoorilise ilukõne asemel kosta ka õrna sosina või vaikiva mõistatusena. Me peame arendama endas võimet märgata ja väärtustada neid tema erinevaid kõne- viise. Ent kuidas?

3. Looduse assotsiatiivne vää- r- tustamine

Ajalooost on teada katseid teadlikult vää- r- tustada vähemmaalilisi kohti looduses. Selle näiteks on 19. sajandi Ameerikas maastike väärtustamisel levinud suund. Mõjutatuna Euroopas populaarsest assot- siatiivse esteetika teooriast, määrati loo- dusobjekti esteetiline väärtus lähtudes ideedest, mis temaga seostusid. Selle as- sotsiatiivse esteetikateooria omaksvõtt tekitas 19. sajandi ameeriklastes ka pal- ju rahutust, kuna üldiselt arvati, et erine- valt Euroopast puuduvad Ameerika maas- tikel ajaloolised ja kirjanduslikud assot- siatsioonid. Nii kirjeldati Ameerika maas- tikke tihti sõnadega “paljas”, “tuim”, “tühi”, “maitselage” – vastupidiselt Eu- roopa maastikele, “kus iga paiga ja objek- tiga seostub mingi tõeline või romantiline lugu”.¹⁴ See alaväärsuskompleks mõjutas Ameerika maastikest lugupidavaid kirja- mehi, nagu Thomas Cole ja Horatio Par- sons, kaitsma nende esteetilist väärtust,

¹² Hiljutist muretsemist Yellowstone'i rahvusparki ümbritsevate alade pärast vt: J. S k o w, Mother Lode vs. Mother Nature. *Time*, 22. XI 1993, lk 58–59; Glacieri rahvusparki kohta: Park boundary No Barrier to Environmental Warfare. *Providence Sunday Journal*, 12. XI 1989. Yellowstone'i rahvusparki ökoloogilisel problemaatilise piiri kohta vt ka kaarti artiklis: The Fall of the Wild. *Newsweek*, 28. VII 1986, lk 52–54.

¹³ Alfred Runte tsitaat: National Parks: The American Experience, 2. tr. Lincoln, 1987, lk 131.

¹⁴ S. H a l e, The Romance of Travelling. Rmt-s: Traits of American Life. Philadelphia, 1935, lk 190. Vt ka Th. C o l e, Essay on American Scenery. Rmt-s: American Landscape: A Critical Anthology of Prose and Poetry. New York, 1974. (Esmakordselt ilmunud: *Americal Monthly Magazine*, 1, jaan. 1836); H. P a r s o n s, The Book of Niagara Fall. Rmt-s: American Landscape. (Esmakordselt ilmunud 1836); N. P. W i l l i s, Land, Lake and River Illustrations of Transatlantic Nature (1840). Reprint ed. Bare (Mass.), 1971. Ajaloolise ülevaate 19. sa- jandi Ameerika suhtumisest oma maastikesse annab Hans Huthi teos “Nature and the America: Three Centuries of Changing Attitudes” (Lincoln, 1972).

viidates tulevikuperspektiividele – ülesharitavatele põldudele ning arenevatele linnadele. Mõned teised kirjanikud, nagu Washington Irving ja James Fenimore Cooper, püüdsid Ameerika maastikke elavamaks muuta sel teel, et löid kirjatöid, mis käsitlesid neidki maastikke kui “inimseikluste suurt näitelava”.¹⁵ Kõik need katsed sisaldavad endas aga varjatud eeldust, et loodusel puudub väärtus, kuni teda pole mõne kujuteldava või tegeliku teoga “inimlikustatud” või “pühitsetud”. Ja isegi siis väärtustatakse loodusobjekti vaid vahendina mõne meie ajaloolise, kultuurilise, kirjandusliku sündmuse või saatutuse tähistamiseks.

Meid ei kõida enam rahvuslik üritus anda loodusele inimlikke assotsiatsioone, kuid me väärtustame me eriti turistidena mõningaid loodusobjekte endiselt eeskätt ajalooliste, kultuuriliste ja kirjanduslike assotsiatsioonide kaudu. Siin maal on Plymouth Rock ja Gettysburgi lahinguväli selle silmapaistvaimad näited. Ka teiste kultuuride mälus püsivad loodusobjektid tihti niisuguste assotsiatsioonide kaudu. Nii näiteks austatakse Jaapanis üht hõlmikpuud paigana, kus 12. sajandil mõrvati šogun, ploomipuud – kuna ta tärkas ploomikivist, mille sülitas välja kuulus

poet, kaljut, kus budistlik munk ja külanaine luulekeeles vestlesid, ning järve, kuhu noor ja kaunis külatüdruk end uputas.¹⁶

See assotsiatsioonidel põhinev looduse väärtustamine meenutab John Locke'i teooriat looduse omandiväärtusest. Määratledes omandiõiguse alusena inimese tööpanust, väidab Locke tegelikult, et harimata ja inimlikustamata loodus pole nii väärtuslik kui ülesharitud, inimlikustatud loodus. Ta pole “omand”, väärt kaitsmist, kuni ta pole üles haritud. Nüüsi oli Ameerika “metsik loodus” [*wilderness*] locke'ilikus tähenduses jäätmaa, kuni inimese töövaev polnud teda puhastanud, harinud ja täis külvanud ning Inglismaa haritud, viljakandvate maade sarnaseks muutnud. Locke ütleb: “maad, mis on jäetud tervenisti loodusele, mida pole edendatud, kus pole karjatatud ega vilja kasvatatud, kutsutakse põhjendatult *jäätmaaks* ning meil on temast kasu vaid pisut enam kui eimillestki.”¹⁷ Ja Locke'i kaasaegsed eelistasidki üldiselt geomeetrilist täpsust ja korda, mis kehastus inimlikustatud ja tsiviliseeritud maastikus, ülesharimata jäätmaale, mida me tänapäeval nimetame “metsikuks looduseks”.¹⁸

Meie kaasaegsetest näikse John Pass-

¹⁵ Th. Cole, *Essay on American Scenery*, lk 571.

¹⁶ Need näited on võetud 15-kõitelisest jaapani folkloori ja ajaloolegendide kogumikust: *Nihon Densetsu Taikai. Complete Collection of Japanese Folklore*. Ed. Hiroyuki Araki jt. Tokyo, 1983.

¹⁷ John Locke'i “*Second Treatise of Government*”, 41. pt. Vt ka peatükke 36, 37, 45, 46, 47, 48, 49.

¹⁸ Selle arusaama kohta toob palju näiteid Keith Thomas rmt-s “*Man and the Natural World: A History of Modern Sensibility*” (New York, 1983), eriti peatükis “*Cultivation or Wilderness?*”.

more propageerivat seda John Locke'i ja tema kaasaegsete, ent ka 19. sajandi Ameerika mõtlejate vaadet, et puutumata maa on midagi inimesele võõrast ja et meil on nii õigus kui ka kohustus see üles harida. Musternäiteks sellisest "koostööst loodusega" on Passmore'i arvates vaba planeeringuga aiad, aga ka teed ja linnad, mis on kujunenud loomulikku topograafiat järgides.¹⁹ Assotsiatsioonidest lähtuva looduseväärtustamise eeltingimust – loodust "inimlikustada", "pühitseda" ja "harida" – võib pidada Locke'i teooria kui ka Passmore'i üleskutse mittematerialistlikuks variandiks.

Assotsiatsioonidel põhinev looduseväärtustamine on ajalooliselt ja kultuuriliselt kahtlemata oluline. Siiski tähendab see looduse väärtustamist pigem inimdraama toimumise lava või taustana kui loodusest enesest lähtudes. Et hinnang tuletatakse loodusele lisanduvatest ajaloo- ja kultuuriseikadest, siis eeldab assotsiatiivne väärtustamine vaikimisi, et puutumatu loodus ise on esteetiliselt väärtusetu, sest teda pole kultuuristatud. Kui ajaloodraama pealt maha koorida, jääksid Plymouth Rock ja hõlmikpuu tummaks. Teisisõnu, meie hinnang neile objektidele sõltub sellest (ajaloolisest/kirjanduslikust) "loost", mille me nendega seostame. Me ei hinda neid sellena, mis nad on, loodusobjektidena.

Veelgi enam, assotsiatsioonidel põhineva väärtustamise puhul kaotavad oma tähtsuse objekti eriomased meelelised

tunnused. See tähendab, et Plymouth Rocki eriomane värvus, kuju, suurus ja tekstuur on tema ajaloolise tähenduse seisukohalt kõrvalised omadused. Ent objekti meeleliste kvaliteetide tähelepanelik jälgimine on lisaks esteetilise kogemuse saamisele vajalik ka objekti hindamiseks sellisena, nagu ta on.

Ma usun, et looduse kuuldavõtmine *loodusena* tähendab tema enda reaalsuse tunnustamist millenagi, mis seisab eraldi meie omast. See tähendaks teadvustamist, et igal loodusobjektil on tema oma unikaalne ajalugu ja funktsioon, mis ei sõltu talle inimkonna poolt omistatud ajaloolisest, kultuurilisest ja kirjanduslikust tähendusest, ning eriomased tajutavad tunnused. Looduse väärtustamine tema endana peab seega põhinema "loo" kuulamisel, mida loodus meile kõigi oma tajutavate palgejoonte kaudu enesest vestab – see on lugu *tema* päritolust, koostisest, funktsioonist ja toimimisviisist, mis on inimese juuresolust või sekkumisest sõltumatud. Vähe sellest, kui me loodusele omaenese huvisid – olgu selleks pildiraam või ajaloolised, kultuurilised ja kirjanduslikud assotsiatsioonid – enam peale ei suru, siis muutume vastuvõtlikuks ja avatuks looduse erinevatele "kõnevii-sidele". Säärasena kogetud loodus pole eales hääletu, vaid tal on alati rääkida oma "lugu", isegi kui ta pole maaliliselt suursugune või tal puuduvad inimesega seotud assotsiatsioonid. Mis siis sellise kogemuse võimalikuks teeb?

¹⁹ J. Passmore, *Man's Responsibility for Nature: Ecological Problems and Western Traditions*. New York, 1974, lk 38.

4. Looduse teaduslik väärtustamine

Katseid mõista loodust nii, nagu ta on, lahus inimese juuresolekust ja mõjust, on ka tehtud. Ma usun, et sellised katsed on olnud aluseks nii loodusteadustele (tähen-duses, mida selgitatakse hiljem) kui ka teistele, enamasti pärimuslikele diskur-sustele, nagu folkloor ja müüt. Väidan, et looduse esteetiline väärtustamine on kõi-ge vastutustundlikum siis, kui võtab arves-se neid valdkondi. Paremat terminit leid-mata, nimetan seda looduse *teaduslikuks* väärtustamiseks.

Teadusliku teadmise olulisust looduse esteetilise väärtustamise alusena on esile tõstnud Allen Carlson. Carlson arvab, et nii nagu kunsti õige väärtustamine peab algama objekti ajaloolise tausta mõistmi-sest, peab looduse väärtustamine põhine-ma õigel informatsioonil. Seda informat-siooni peab andma loodus ise, võtmata arvesse meie assotsiatsioone, sest “loodus on looduslik, mitte meie looming”, see-ga “me võime avastada [loodusobjektide kohta] asju, mille tekkimine pole meist sugugi sõltunud”.²⁰ Carlson väidab, et inimosalusest sõltumatuid fakte looduse kohta pakuvad meile looduseuurijate ja

ökoloogide teaduslikud/tervemõistuslikud tähelepanekud. Need teadmised aitavad meil määratleda “lugu”, mida loodus oma meelelise pealispinna kaudu vestab.

Olen Carlsoni vaatekohaga üldjoontes päri, olgugi teistsugustel põhjustel. Carl-son osutab looduse adekvaatse väärtusta-mise *kognitiivsele* vajadusele – “kui me tahame, et esteetilised otsustused oleksid ka *tõesed*”.²¹ Mina rõhutan edaspidi *eeti-lise* külje tähtsust säärase “tõeste” esteetiliste otsustuste tegemisel. Nagu esimeses peatükis väitsin, on kõigi objektide koha-se, s.o neist endist lähtuva väärtustamise puhul kõrgeimaks printsiibiks empaa-tiliselt kuulata ja tunnustada teise poolt vestetud “lugu”, ükskõik kui võõras see ka oleks. Kui unustada eetiline külg, siis võib tõearmastuse meie esteetilistes otsus-tustes kergesti üles kaaluda asjaolu, et ebaadekvaatne väärtustamine (mis tule-neb valesst või asjakohatust informatsioo-nist või igasuguse informatsiooni ignoree-rimisest) pakub mõnikord meeldivamat, põnevamat või hõlpsamat elamust.

Teaduse sobivust looduse väärtustami-se alusena on tihti vaidlustatud, väites, et teadus on nii oma praktiliste rakenduste kui ka mõistelise suunitluse poolest ant-ropotsentristlik. Läänelikku teadust, mis

²⁰ A. C a r l s o n, Appreciation and the Natural Environment. *Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 37, kevad 1979, lk 273.

²¹ A. C a r l s o n, Nature, Aesthetic Judgment and Objectivity. *Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 40, sügis 1981, lk 25. Carlson vihjab moraalsele tähtsusele, mis on looduse väärtustamisel tema endana (“...*kui* meie väärtustamine püüdleb *sügavamale* tasandile”), märki-des, et nii toimida “poleks oluline mitte üksnes esteetilistel, vaid ka moraalsel ja ökoloogi-listel põhjustel”, kuid ei arenda seda mõtet edasi. Esimene tsitaat pärineb artiklist “Nature, Aesthetic Judgment and Objectivity” (lk 25; kursiiv minult – Y. S.), teine artiklist “Appre-ciation and the Natural Environment” (lk 274).

rajaneb teadusliku ja tehnilise progressi baconlikul programmil ning kartesiaanlikul dualismil ja mehhanistslikul looduskäsitusel, on tihti vastutavaks peetud enamiku tänapäeva ökoloogiliste probleemide eest. Üks kriitik sõnastab seda järgmiselt: “seisukoha, nagu võiks teadus viia looduse esteetilisele väärtustamisele, seavad kahtluse alla keskkonnahäired, mis on suurel määral just teaduse saaduseks”. Teadus on “teinud nii palju taandamaks ja muundamaks loodust üksikosade kogumiks, tundmata tema vastu mingit austust, – see on just midagi vastandlikku looduse kuulamisele ja mõistmisele temast enesest lähtudes”.²²

Otsene vastuväide sellele oleks, et ökoloogiagi on teadus, kuigi selle tagajärjed ei kuritarvita loodust. Olgu öeldud, et ei mina ega Carlson väida sugugi, nagu “viiks teadus looduse esteetilisele väärtustamisele”, vaid pigem, et looduse esteetiline väärtustamine meie poolt peab olema teadlik ja kooskõlas vastavate teadusfaktidega. Meie esteetilise kogemuse selline suunamine ei tähenda ilmtingimata antropotsentristliku või üleoleva hoiaku võtmist looduse suhtes ega teadusteadmise utilitaarsete rakenduste heakskiitu. Mõnedel juhtumitel (millest pikemalt allpool) peab looduse esteetiline vastuvõtt olema ankurdatud teadusse, et ta saaks olla ökoloogiliselt vastutustundlik.

Teadust võib pidada antropotsentristlikuks ka kontseptuaalses mõttes. Näiteks

Stan Godlovitch väidab Carlsoni seisukohale vastu, et ka teadus ei vesta meile looduse enda “lugu”, vaid pigem *meie* oma. Teadus organiseerib, interpreteerib ja analüüsib loodust liigagi inimliku mõisteskeemi ja sõnastiku abil. Teaduse püüdeks on seega looduse omamoodi inimlikustamine ja tema (mõisteline) hõivamine meie vajadustest lähtudes. Godlovitchi arvates on teaduses “objekt siiski mingis mõttes *meie* oma; keerukas artefakt, mis on välja tahatud mõtestamatuse ebamäärasest kaosest”. Lühidalt öeldes, “teadus ... pakub meile vaid valikut *meie enda* poolt voolitud kujutisi”.²³ On ülbe arvata, nagu kohanduks ja harmoneeruks loodus varmalt meie kontseptuaalsete mõistmiskeemidega. Sellest tulenevalt on Godlovitchi järgi kõige kohasemaks looduskogemuseks ja -väärtustuseks “mõistatuslikkus, kirjeldamatus ja imepärusus”, mis viib “esteetilise distantsihoidmiseni ja tähendusetusetundeni”.²⁴

Ühest küljest pole kahtlust, et teadus püüab loodust inimlikustada, toetudes *meie* vaatlustele ning tehes nende tulemusi *meile* mõistetavaks. Ma pole siiski kindel, kas Godlovitchi soovitatud hoiak vaadelda loodust mõistatusliku ja kirjeldamatuna oleks kohasem. Sest välistades võimaluse teistsugust maailma mõista, minetame võime olla selle suhtes osavõtlik. Mõõnan, et meie arusaamist teisest piirab alati võimalus, et egotsentriline, etnotsentriline, olevikuline või antro-

²² Märkus selle artikli anonüümselt retsenseerijalt ajakirjale *Environmental Ethics*.

²³ S. G o d l o v i t c h, Ice Breakers: Environmentalism and Natural Aesthetics. *Journal of Applied Philosophy*, 11, 1994, lk 23.

²⁴ Sealsamas, lk 23 ja lk 26.

potsentriline vaatenurk varjundab meie tajumisviisi. Kuid neis piires on võimalik suurema või vähema tundlikkuse ja vastutustundlikkuse astmel püüelda teise mõistmise poole. Ja ma arvan, et teaduslikel “lugudel”, mida me loodusest jutustame, on sellel skaalal üsna kõrge koht. Erinevalt assotsiatsioonidel põhinevast väärtustamisest räägivad need “lood” loodusobjektide eneste elust ja on ajendatud nende eneste eriomastest tajutavatest tunnustest, isegi kui neid tuleb jutustada meie kujundites ja sõnavaras.

On veel üks vastuväide teadusinformatsiooni kasutamisele looduse esteetiliselt väärtustamisel – sedasorti teadmised juhtivat meid eemale vahetust meelelisest looduselamusest. Näiteks on Mark Twain kirjeldanud, kuidas tema jaoks “jõevool kaotas kogu oma armsuse ... ja poeetiliseuse” ning “romantika ja ilu”, kui talle sai selgeks päikeseloojangu, vee liikumise, metsa värvide ja muu säärase teaduslik tähendus.²⁵ Nüisama on üks teine autor väitnud, et meteoroloogi huvil pilvede vastu pole midagi ühist esteetiliselt väärtustamisega, sest “meteoroloog pole huvitatud pilvemoodustise nähtavast ja jahmatavast väliskujust, vaid põhjustest, mis on selleni viinud”.²⁶ Samuti on üks esteetik väitnud, et teaduslik teadmine juhib meid

eemale ookeani esteetilisest mõjust, sest teadlast huvitavad “sool, mis selle veest on välja kristalliseerunud”, või “gaasid, milleks selle tilgad muutuvad”, ning see, “mida veega saab teha, kuidas seda saab kasutada, milline on selle majanduslik väärtus, kuidas vesi paati kannab ja mis põhjustab selle liikumist”.²⁷

Carlsoni vaade jääb sellise kriitika ees kaitsetuks senikaua, kuni ta arvab looduse adekvaatsel esteetiliselt väärtustamisel oluliseks igasuguse teadusteadmise, mida “annavad loodusteadused – astronoomia, füüsika, keemia, bioloogia, geneetika, meteoroloogia, geoloogia, ent samuti kitsamad teoreetilised seletused nende teadusharude piires”.²⁸ Et kirjeldatud kriitikale vastu seista, tuleb eri teadusdiskursuste vahel mõningast vahet teha.

Kõigepealt tuleb nõustuda, et mõnesugune teaduslik informatsioon juhib meid tõepoolest eemale tegelikust looduselamusest. Näiteks kalju molekulaarne struktuur ja allika meditsiiniline väärtus näivad asuvat liiga kaugel meie vahetust tajuväljast, et olla adutavad meelelisel pinnal. Sellised esteetiliselt sisuta kaalutlused kuuluvad üldiselt esimestesse ratsionalistlikust traditsioonist pärit moodsatesse teadustesse (nagu füüsika ja keemia). Eugene Hargrove väidab, et need teadusharud

²⁵ M. T w a i n, *Life on the Mississippi*. Rmt-s: *Mark Twain: Mississippi Writings*. New York, 1982, lk 285.

²⁶ J. S t o l n i t z, *Aesthetics and Philosophy of Art Criticism*. Boston, 1960, lk 35.

²⁷ H. M u n s t e r b e r g, *Connection in Science and Isolation in Art*. Rmt-s: *A Modern Book of Esthetics*. Ed. M. Rader. 3. tr. New York, 1962, lk 438. (Esmakordselt avaidatud: *The Principles of Art Education*, 1905.)

²⁸ A. C a r l s o n, *Appreciating Art and Appreciating Nature*. Rmt-s: *Landscape, Natural Beauty and the Art*. Ed. S. Kemal, I. Gaskell. Cambridge, 1993, lk 220.

kohtlevad loodust, nagu koosneks see teatavatest primaarsetest kvaliteetidest, ning taandavad looduse lihtsateks kvantitatiivseteks osadeks, formuleerides puhtale mõistusele vastavaid ajatuud universaalseid ja meelelise kogemuse taguseid mudelid ja hüpoteese.²⁹

Teisest küljest, teistlaadi teadusinformatsioon jälle rikastab või muudab meie algset tajukogemust loodusest. Selline informatsioon pärineb aladelt, mida Hargrove nimetab loodusloolisteks teadusteks [*natural history sciences*], nagu geoloogia ja bioloogia. Need teadusharud rajanevad vaatlustel, eriti sekundaarsete kvaliteetide vaatlusel, ning käsitlevad objekte ja nähtusi nende ajalis-ruumilises kontekstis. Nii näiteks on mäe geoloogiline päritolu, looma anatoomiline ehitus ja putuka varjevärvus kehastunud või väljendunud objekti vaadeldavates palgejoontes, ning me väärtustame seda, kuidas iga objekt jutustab meile oma päritolust, ehitusest ja toimimisest. Hargrove rõhutab, et erinevus kahe teadustüübi vahel seletab, miks “loodusloolastel on tihti rohkem ühist poeetide ja maalikunstnikega kui füüsikutega ja keemikutega”.³⁰

John Muiri kirjeldus Ritteri mäest illustreerib, kuidas looduslooline teadmine süvendab esteetilist looduselamust:

“Ka kanjonid, mõned neist miilisügavused, mis meeletult looklevad läbi võimsa mägedehulga, ükskõik kui seaduspäradud ning ohjeldamatud nad esmapilgul ka

näiks, osutuvad lõpuks kindlate põhjuste paratamatuteks tagajärgedeks, mis järgnesid üksteisele harmoonilises reas, – kiviplaatidesse uuristatud Looduse luuletusteks, mis on ühed lihtsamad ja samas kaasakiskuvamad tema jääaegsetest teostest. (...) Nii mõtiskleme Looduse meetodite üle maastiku kujundamisel ja loeme ülestähendusi, mis ta on kaljudesse uuristanud.”³¹

Erinevalt kaasasolnud kunstnikust, kes väärtustas maastikku pildina, paneb Muir tähele, kuidas kaljude moodustumises on kehastunud geoloogilised sündmused, ning ülistab looduse enese “lugu”, surumata sellele peale oma nägemust ega poeesiat.

Aldo Leopoldi maastikuesteetika rõhutab samuti hariduse olulisust “looduse tundmaõppimisel”, eriti teadmiste omandamist evolutsioonist ja ökoloogiast, mis Leopoldi sõnul “arendavad taju”. Asjakohased teaduslikud teadmised võimaldavad meil dešifreerida ja väärtustada looduse neid komponente, mida maalilistena ei tunnustata, olgugi nood alul “nähtamatud ja mõistetamatud”. Sija kuuluvad “soomaade koorid”, “jõe laul”, “mäestike kõne, mis on kui ääretu tükslev harmoonia – tema partituur on kirjas sadades mägedes, tema noodid taimede ja loomade elus ning surmas, tema rütm vältab sekundeist sajanditeni”, “kured, kellest me saame paremini aru sedamööda, kui meil õnnestub lahti harutada maa ajalu-

²⁹ E. C. H a r g r o v e, *Foundations of Environmental Ethics* (1989). Reprint ed. Denton (Tex.), 1996, lk 40.

³⁰ Sealsamas.

³¹ J. M u i r, *The Mountains of California*, lk 263–264. (Minu kursiiv – Y. S.)

gu”, ja “umbrohi linnatänavatel, mis kannab edasi sama õpetust kui ranniksekivoiad”. Nii me suudamegi lõpuks “mõtelda nagu mägi”.³²

Loodusteaduslik haridus võib meie esteetilisele elamusele mõnikord ka negatiivselt mõjuda. Vaadeldagem näiteks, mis juhtus Hetch-Hetchy oruga, mis oma silmapaistvate kaljuseinte, koskede ja mäekurudega on osa Yosemite'i rahvuspargist. 20. sajandi alguses leiti, et siin oleks sobiv koht tammile ja veehoidlale, mille abil varustada 500 000 alalises veepuuduses vaevlevat San Francisco elanikku. Peale utilitaarse põhjenduse esitasid tammi pooldajad ka esteetilisi argumente. Nad väitsid, et koos tammiga oleks maastik esteetiliselt veelgi nauditavam, sest veevuln “kajaks vastu kõrgetelt mäetippudelt ja massiivsetelt kaljuseintelt ning Hetch-Hetchy kosk langeks endistviisi; lisaks peegelduks kõik see “uue loomingu vee-

peeglis””, sünnitades nii “ühe maailma vaatamisväärsmaid imesid”.³³ Seda visuaalset efekti illustreeriti koguni fotomontaažiga.

Kui tahes efektne see vaatemäng ka oleks, tundub, et me ei saa ega tohi siin lahutada esteetikat ökoloogiast. Kui ka muutus ei kaota paiga maalilist ilu, pidanuks ja peaks taimede ja loomade elupaiga hävitamine ning vete loodusliku voolusuuna ümberpööramisega kaasnevad ohud moonutama tammiga oru puhtvisuaalset hiilgust. See ei tähenda, nagu peaks objekti esteetiline väärtus tervenisti tulenema tema ökoloogilisest väärtusest. Selline nn ökoloogiline determinism jätkaks unarusse meelelise kogemuse, mis on esteetilise väärtuse aluseks. Meie esteetiline kogemus *algab* ja *lõpeb* objekti meelisel pealispinnal – kuigi samas me muudugi muudame ja korrigeerime seda algset reaktsiooni lisainformatsiooni valguses.

³² Kõik tsitaadid on Aldo Leopoldi raamatust “Sand County Almanac”, viide taju arendamisele leidub lk 290, algsele mõistetamusele – lk 291, soomaade kooridele – lk 171, mägede kõnele ja ääretule tukslevale harmooniale – lk 158, kurgedele – lk 102, umbrohule – lk 292, ning “Mõtelda nagu mägi” (*Thinking as a Mountain*) on ühe essee pealkiri teoses “The Quality of Landscape” (lk 137–141). Väärrib märkimist, et propageerides “looduse tundmaõppimist” arendamaks meie maastikuesteetilist vastuvõtlikkust, kritiseerib Leopold samal ajal akadeemilist teadust selle eest, et too ei vii õppureid kokku tegeliku, vaadeldava loodusega. Uurides vaid “suurejoonelise orkestri instrumente”, ei söanda uurijad teadlastena tähele panna nende instrumentide sõrmitsemisel tekkivat muusikat, sest “harmoonia tabamine on luuletajate asi”. Selle tulemusena ei suuda teadus mõista, et “iga jõe hea käekäik võib sõltuda jõe vooluhälte kuulumisest ning selle muusika säilitamisest tajutavana” (lk 162–163).

³³ Alfred Runte tsitaat: National Parks, lk 80. Ka Roderick Nash pühendab Hetch-Hetchy Valley’le peatüki oma teoses “Wilderness and American Mind” (3. tr. New Haven, 1982). Mitmesuguseid probleeme, nende seas ka esteetilisi, mis kaasnevad hiljutise ettepanekuga “taastada” Hetch-Hetchy Valley veetaseme alandamise teel, käsitleb Nancy Lee Wilkinson artiklis “No Holier Temple: Responses to Hodel’s Hetch Hetchy Proposal” (*Landscape*, 31, 1991, lk 1–9). Tema artiklit illustreerivad fotod orust enne ja pärast tammi valmimist, aga ka fotomontaaž, mida olid kasutanud tammi ehituse toetajad.

Niisiis ei erine meie esteetilised hinnangud loodusele väga palju kunsti hindamisest, moraalsetest kaalutlustest või tunnetuslikest distsipliinidest.

Olen rõhutanud, et looduse esteetiliselt väärtustamiseks vajalike teadusteadmiste ringi tuleks Carlsoni seisukohaga võrreldes kärpida. Nüüd vaatlen võimalusi, kuidas seda laiendada. Ma ei arva, et looduslool selle ranges, läänelikus tähenduses oleks loodusnähtuste ja -objektide "mõtestamise" monopol. Seda püüavad teha ka mõned põlistraditsioonid, rahvapärимused ja müüdid.³⁴ Nagu Holmes Rolston meile meenutab:

"Aegade algusest peale on inimene olnud suur jutuvestja. Minevikus, oma sügavaimais kihtides on need jutud sageli olnud müüdid Maast, mida inimesed asustavad... Ka tänapäeva teaduse üks põnevamaid külgi seisneb Maa ajaloo üha paremas jutustamises..."³⁵

Mõned müüdid ja rahvajutud kujutavad inimeste tegusid ning loodusobjekte nende tegude taustana niisama, nagu seda teeb eespool käsitletud assotsiatiivne looduseväärtustamine. Kuid on olemas ka teist tüüpi müüte, rahvapärимusi ja kohamuistendeid, mis püüavad selgitada ja mõtestada teatud loodusobjektide vaadel-

davaid omadusi. Erinevalt assotsiatiivsest väärtustamisest, kus põhitähelepanu on inimese tegudel, ajendab neid jutustusi huvi mäe kuju, paikkonna omapärase ilmastiku, kala paljunemiskäitumise või lille värvi, kuju ja kasvukoha vastu.³⁶

On tõsi, et paljud neist jutustustest kasutavad loodusobjektide ja -nähtuste seletamiseks antropomorfsed võtteid. Ses mõttes on rahvajutud katse loodust inimlikustada, niisama nagu teaduslikud kirjeldusedki peavad olema edastatud meile mõistetavas keeles, kasutama meie endi loodud mõisteid, kategooriaid ja seletusmudeleid. Siiski erineb selline inimlikustamine assotsiatiivsest väärtustamisest, mis eeldab, et loodus on tumm ning ilma oma "loota", kuni mingi inimdraama ta pühitseb. Mõlemad, nii teaduslik seletus kui ka rahvajutud, on meie katsed aidata loodusel vesta oma aistitava pealispinna kaudu meile "lugu" oma kujunemisest ja toimimisest.

Jim Cheney pakutud "bioregionaalsete jutustuste" mõiste läheneb sellele, mida ma siin silmas pean. Cheney arvates on Ameerika põlisrahvaste jutustused, erinevalt judeo-kristlikest, "tihedalt seotud paikkonnaga ning seetõttu ... pole nad eksporditavad". Selle asemel et sobitada

³⁴ Ühes oma viimastest kirjutistest näib Carlson vihjavat, et "lugu", mida me räägime looduse eest, võib tähendada ka rahvaluulet ja müüte. Ta väidab, et loodust väärtustades "me väärtustame ka kõike muud, millest me jutustame," olgu selle teemaks siis "kõikvõimas jumal, rahvajuttude deemonid ja haldjad või loodusjõudude maailm". Vt A. C a r l s o n, *Appreciating Art and Appreciating Nature*, lk 222.

³⁵ H. R o l s t o n, *Environmental Ethics*, lk 334–345.

³⁶ On huvitav märkida, et jaapani folkloori- ja legendikogu "Nihon Densetsu Taikei" 15. köites on jutud jaotatud kahte kategooriasse: "Bunka Joji Densetsu" (eepilised- ja kultuuri-jutustused) ning "Shizen Setsume Densetsu" (loodust seletavad jutustused).

maailma abstraktsesse ja kõikehõlmavasse teadmisse, eirates individuaalseid erinevusi, kohandavad bioregionaalsed jutustused “keelt olukorra järgi, vormivad ja painutavad ta sobivaks”. Niiviisi sünnivad lood, mis on lood meist endist, oma kogukonnast, olles kinni oma paikkonnas”, ning ei väljenda “universaalset tõde, vaid kohalikku, bioregionaalset tõde”.³⁷

Arvan, et erinevus bioregionaalsete ja universaalsete narratiivide vahel ei ole range, vaid sujuv. Spektri ühes otsas asuvad loomismüüdid, mis püüavad seletada kogu Maa päritolu; teises otsas muistendid, mis seletavad mõne üksiku, paikkonnale iseloomuliku loodusobjekti päritolu. Erinevus peitub *erilises* tähelepanus, mida on pööratud iga objekti individuaalsetele tunnusoontele. Näiteks loomismüüt võib seletada kõigi mägede teket mingi ühe põhjusega, põhjendades “mäelisust” üldiselt. Bioregionaalne jutustus seevastu püüab anda erinevaid seletusi konkreetsetele mägedele eraldi: väikesele, põllu keskel asuvale ümarale mäele; suurele ja järsule, sümmeetriliselt koonusekujulisele mäele, mis kõrgub merepinnast taevani; mäele, mille külge mööda nõrgub alla kollast ja mürgist sulaväävli; ning sellele, mille tipus asub järv. Kui üldistavad

universaalsed jutustused võisid kujuneda sügavast imetlusest selle üle, kuidas loodus ilma sündis ja miks ta on just selline, nagu ta on, siis mida konkreetsemaks muutuvad vaatlused ja tähelepanekud (nagu bioregionaalsetes jutustustes), seda tundlikumaks oleme muutunud nende erinevate viiside suhtes, kuidas loodusobjektid kõnelevad oma meeleliste omaduste kaudu meile oma ajaloost ja toimimisest.

5. Järeldused

Ma väitsin, et looduse adekvaatses esteetilises väärtustamises peab avalduma moraalne võime tunnustada ja austada loodust omaette, meist sõltumatu reaalsusena, millel on jutustada oma “lugu”. Säärane väärtustamine nõuab ka tundlikku kõrva, et tajuda, millist “lugu” – ükskõik kui erinevat meie ootustest – ta oma meelise pealispinna kaudu võib vesta. Ma rõhutasin, et katsed mõtestada loodusobjekte ja -nähtusi juhivad meie meelelist looduskogemust looduse õige väärtustamiseni, teisendades, nihutades, laiendades, valgustades või muundades selle sisu. Selliseid katseid võib leida (loodusloolises)

³⁷ J. C h e n e y, Postmodern Environmental Ethics: Ethics as a Bioregional Narrative. *Environmental Ethics*, 11, 1989, lk 120 ja 133. Termin “bioregionaalsus” [*bioregionalism*] algupära vt: M. O e l s c h l a e g e r, The Idea of Wilderness. New Haven, 1991, lk 440. Gary Snyder teoses “The Place, the Region, and the Commons” väidab, et “müüdid maailmaloomisest räägivad sulle, kuidas *see mägi* loodi ja kuidas *see poolsaar* sai oma koha,” ning et “bioregionaalne teadlikkus õpetab meid *erimases* viisil. Ei piisa ainult ‘looduse armastamisest’ või soovist ‘elada kooskõlas Gaiaga’. Meie suhe loodusmaailmaga leiab aset mingis *paigas* ning see suhe peab põhinema informatsioonil ja kogemusel”. (Rmt-s: G. S n y d e r, Practice of the Wild. New York, 1990, lk 26 ja 39.)

teaduses ning rahvamuistendites, mille eesmärgiks on seletada mõne loodusobjekti või nähtuse konkreetseid tunnuseid.

Lõpuks tahaksin märkida, et mu arutluse sihiks polnud looduse pildilist ja asotsiatiivset väärtustamist täielikult kõrvale heita. Nii nagu kunsti väärtustamise oskus areneb ja küpseb õppimise käigus, nii areneb ka looduse väärtustamine. Oleks mõtetu ja koguni peletav koormata algajat kunstihuvilist informatsiooniga kunstniku eluloost ning vastaval ajastul

kasutatud tehnikatest, kunstiteose sotsiaalsest, ajaloolisest ja kultuurilisest kontekstist ning religioosest sümboolikast. Nõnda toimides lämmataksime inimese algse loomuliku reaktsiooni. Isegi Aldo Leopold, loodusesteetilise hariduse kirglik eestkõneleja, tunnistab, et “nii nagu kunsti hindamise puhul algab ka meie võime rajuda looduse väärtust ilust”.³⁸ Siin käsitletud mõtteid looduse õigest esteetilisest väärtustamisest tuleks seega võtta kui juhiseid meie esteetiliselt kasvatajateks.

Inglise keelest tõlkinud Timo Maran

---

³⁸ A. Leopold, A Sand County Almanac, lk 102.